

УДК 330.101.5

Н. В. Лобова,
аспірант, Дніпропетровський державний аграрний університет

КРИТЕРІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто поняття економічної стійкості сільськогосподарських підприємств та існуючі варіанти вибору критеріїв її оцінки. Запропоновано власний підхід до визначення критеріїв економічної стійкості та надано їх перелік з обґрунтуванням значення в оцінці економічної стійкості аграрних підприємств.

The meaning and the core of the economic firmness of agricultural enterprises, the existing options of its criteria and methods of its evaluation are observed in this article. A new approach to distinguishing the criteria of economic firmness is exposed, their list with substantiation of their importance in evaluation of economic firmness of agricultural companies is determined.

Ключові слова: економічна стійкість, критерії оцінки економічної стійкості, підприємство.

ВСТУП

Економічна стійкість підприємств є складним поняттям, яке охоплює цілу низку виробничо-господарських, фінансових та економічних аспектів роботи господарюючого суб'єкта. Особливої актуальності дане поняття набуває для підприємств аграрного комплексу країни, оскільки саме вони, через значну залежність від природних умов, високий ступінь ризику та особливість виробничого процесу, є найбільш незахищеними від несприятливих дій зовнішнього середовища, мають значну загрозу втрати внутрішньої стабільності та стійкості діяльності.

Для управління економічною стійкістю важливого значення набуває визначення її основних критеріїв, які дозволяють оцінювати її рівень та приймати управлінські рішення з метою її досягнення та збереження. Дослідженням питання економічної стійкості, визначенням її поняття, виділенням основних формуючих факторів, методів та критеріїв оцінки займалось багато науковців. Так, розглядом економічної стійкості підприємств займалися: В.О. Ареф'єва, Д.М. Городинська [1], О.В. Добровольська [2], П.М. Макаренко, Л.О. Чіп [5], І.І. Туболець та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

- розглянути існуючі критерії та методи оцінки економічної стійкості підприємств;
- сформулювати на основі проведених досліджень власний підхід до визначення критеріїв економічної стійкості аграрних підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ

Економічна стійкість підприємств є основною умовою розвитку та стабільної діяльності будь-якого підприємства. Потрібно відмітити, що дане економічне поняття передбачає не статичне становище підприємства, незмінність його діяльності, а досягнення стану певної узгодженості роботи підприємства та ринкових умов, що призводить до отримання прибутку достатнього для розширеного відтворення. При втраті економічної стійкості перед підприємством постає загроза зникнення та банкрутства. Отже, моніторинг економічної стійкості має стати пріоритетним завданням системи менеджменту підприємства. Завдяки вчасному виявленню відхилень та несприятливих тенденцій можна швидко зреагувати на зміну ситуації та уникнути негативних наслідків для роботи підприємства. В розрізі цієї проблеми постає необхідність визначення критеріїв економічної стійкості завдяки, яким можна було б роботи висновки про стан економічної стійкості.

Питанням економічної стійкості, методик її визначення та критеріїв займалось багато вчених. Так, І.І. Туболець визначає економічну стійкість підприємства як "постійний рух грошових потоків і наявність таких земельних, матеріально-технічних, трудових і фінансових ресурсів, які дозволяють забезпечити платоспроможність та розширене відтворення на рівні сільськогосподарського підприємства" [7].

О.В. Добровольська робить висновок, що: "загальна стійкість підприємства припускає, перш за

все, такий рух грошових потоків, який забезпечує постійне перевищення надходжень засобів над їх витрачанням, тобто витратами" [2].

Проблема оцінки економічної стійкості та визначення її критеріїв також широко розглядається в роботах вітчизняних вчених.

О.В. Ареф'єва, Д.М. Городинська пропонують оцінювати рівень досягнення стратегічних цілей як можливості забезпечити економічну стійкість підприємств, за критеріями, представленими складними інтегральними показниками. Для визначення економічної стійкості даними авторами запропоновано суму її структурних складових, помножених на коефіцієнт ваги кожної складової. В якості складових пропонуються: фінансова стійкість; виробнича стійкість; кадрова стійкість; маркетингова стійкість; інвестиційна стійкість. Структурні складові, в свою чергу, складаються з певної групи часткових показників, кожний з яких має різну статистичну вагу [1].

Отже, даними авторами в якості критеріїв економічної стійкості пропонується набір показників, визначених методом експертних оцінок, таких як коефіцієнти фінансового стану підприємств, показники ефективності виробництва, кадрового забезпечення, ефективності маркетингової та інвестиційної діяльності.

Інші дослідники рекомендують для оцінки економічної стійкості аграрних підприємств у ринкових умовах використовувати показники рентабельності й прибутковості, платоспроможності та ліквідності [4].

У такому підході до визначення економічної стійкості в якості її критеріїв виступають показники рентабельності, платоспроможності, ліквідності та прибутковості. Дані критерії, хоча і не повністю, але співпадають з критеріями, запропонованими попередніми автором, бо їх можна віднести до показників ефективності виробництва та фінансового стану.

П.М. Макаренко та Л.О. Чіп пропонують "для оцінки економічної стійкості аграрних підприємств у ринкових умовах використовувати загальноекономічні показники в комплексі з показниками рентабельності й прибутковості, платоспроможності і ліквідності". В якості критеріїв вони перелічують такі показники: поточної та абсолютної ліквідності, рентабельності активів та рентабельності продукції, коефіцієнт покриття чи валового прибутку [5].

Така методика оцінки, на думку автора даної роботи, є більш повною та інформативною порівняно із попередніми, оскільки дає уявлення про масштаби діяльності підприємства через представлення його загальноекономічних показників, але не дає повного уявлення про фінансово-господарський стан підприємства та недостатньо розкриває рівень його економічної стійкості, бо не вказує на ступінь залежності підприємств від зовнішніх джерел фінансових ресурсів, рівень фінансової стійкості та ефективність операційної діяль-

ності. Саме тому виникає необхідність подальшого наукового розгляду даної проблеми.

Виходячи з твердження, що основним завданням роботи будь-якого підприємства є отримання прибутку, можна зробити висновок, що головним формуючим фактором економічної стійкості підприємств є саме їх економічна ефективність. Адже економічна ефективність, виражена в отриманні достатнього рівня прибутку, забезпечує успішне функціонування підприємства на ринку, дозволяє виконувати його зовнішні та внутрішні зобов'язання, дає можливості подальшого розвитку та збереженні існуючого становища.

М.І Ковальчук стверджує, що прибуток є важливим узагальнюючим показником економічної ефективності господарської діяльності підприємства [3].

Потрібно відмітити, що аналізувати ефективність роботи підприємства, спираючись лише на суму одержаного ним прибутку, є недоцільно, оскільки для повної характеристики роботи підприємства необхідно враховувати суму понесених затрат для його отримання. Недоцільність та нераціональність використання матеріально-технічних ресурсів призводить до зниження ефективності його роботи відволікання грошових ресурсів, виснаження виробничої бази. Показником, який характеризує таке співвідношення, є рентабельність.

О.М. Царенко наголошує, що рентабельність підприємств АПК забезпечується зростанням виробництва сільськогосподарської продукції, раціональним використанням землі та інших засобів праці, зміцненням господарського розрахунку, зниженням собівартості продукції та інші [8].

Рентабельність показує, скільки прибутку припадає на одиницю затрат, понесених для його отримання, тобто який економічний ефект дали понесені затрати, сформувавши отриманий прибуток, який відсоток понесених затрат підприємство отримало у вигляді прибутку. На думку автора, саме показник рентабельності операційної діяльності буде головним, адже показує, наскільки ефективним є виробництво продукції, що є головним напрямом діяльності аграрних підприємств.

Більш загальними показниками, які доцільно використовувати для характеристики рівня рентабельності, будуть рентабельність активів та рентабельність продажів. Вони характеризують ефективність використання всіх активів підприємства та показують рівень прибутку, закладений у виручці підприємства, отже, характеризують його стійкість на ринку.

Іншим показником, який необхідно використовувати для визначення економічної ефективності роботи підприємства, є показник норми прибутку. Даний показник характеризує не тільки раціональність, а й інтенсивність ведення господарства, основні та оборотні фонди підприємства. Цей показник вважається найбільш узагальнюючим показником господарської діяльності.

Так, Ковальчук М.І. стверджує, що норма

прибутку "відображує обсяг реалізованої продукції та рівень рентабельності її виробництва, синтезує усі фактори виробництва і реалізації продукції, оборотність господарських засобів та позареалізаційні фінансові результати." Він, також наголошує: "У показниках рентабельності витрат не знаходиться відображення уся вартість виробничих основних і оборотних фондів. Тому для оцінки економічної ефективності всієї суми авансованих на виробництво коштів виникає потреба у використанні показника норми прибутку" [3].

Отже, з усього вищевикладеного випливає, що критеріями економічної стійкості підприємств, які характеризували б стан економічної ефективності як основної складової економічної стійкості, будуть:

- сума прибутку підприємства;
- рівень рентабельності операційної діяльності;
- рівень рентабельності активів;
- рівень рентабельності продажу;
- норма прибутку.

Значення цих показників доцільно порівнювати в динаміці та з середніми по галузях, адже їх зростання свідчить про темпи зростання підприємства та вдосконалення його роботи, що є запорукою їх економічної стійкості.

Результати діяльності будь-якого підприємства, його поточне становище, здатність до нормального функціонування на ринку та виготовлення продукції, ступінь залежності від зовнішнього середовища знаходять своє відображення в його фінансовому стані. Тому, для діагностики економічної стійкості підприємства, потрібно визначити його фінансову стійкість — як основну умову стабільної та безперервної діяльності.

Д.В. Шиян вказує, що для діагностики економічного стану підприємства та визначення його фінансової стабільності доцільно також розраховувати відносні показники — коефіцієнти фінансової стійкості.

Коефіцієнт фінансової стабільності дорівнює відношенню власного капіталу до залученого. Нормативне значення цього коефіцієнта для вітчизняних підприємств дорівнює одиниці. Але, як свідчить досвід багатьох західних компаній, його величина коливається в досить широких межах залежно від галузевої належності підприємства. Більшість західних аналітиків вважають оптимальним значення коефіцієнта фінансової стабільності 0,8. Високий коефіцієнт свідчить про те, що підприємства ведуть виробничу діяльність майже цілком за рахунок власних ресурсів, які у своїй більшості дуже обмежені. Як наслідок, не закуповують нову техніку, забезпеченість сировиною та матеріальними засобами перебуває на низькому рівні [10].

О.О. Шеремет пропонує також визначити обернений до нього показник — коефіцієнт фінансового ризику — відношення залученого капіталу до власного:

Для стабільної роботи підприємства значення цього коефіцієнта не повинно перевищувати 0,2.

Доцільно буде також визначити залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування. Для цього необхідно розрахувати коефіцієнти: фінансової незалежності (автономії). Бажано, щоб його значення було не менше 0,5 [9].

Розрахувавши дані коефіцієнти, можна дійти висновку щодо структури капіталу підприємства, його залежності від залучених коштів. Однак для стабільної роботи підприємства, його економічної стійкості надзвичайно важливе значення має його здатність вчасно погашати свої зобов'язання. Отже, для оцінки фінансової та економічної стійкості необхідно визначити платоспроможність та ліквідність підприємства. Розглянемо ці показники та методи їх визначення.

Платоспроможність — це можливість підприємства наявними грошовими ресурсами своєчасно погасити свої строкові зобов'язання [9].

За визначенням Поддєрьогіна А.М., платоспроможність характеризує спроможність підприємства своєчасно й повністю виконати свої платіжні зобов'язання, які випливають із кредитних та інших операцій грошового характеру, що мають певні терміни сплати [6].

Перевищення платіжних засобів над строковими зобов'язаннями свідчить про платоспроможність підприємства. Для проведення такого розрахунку використовується бухгалтерський баланс. Неплатоспроможність підприємства можна визначити і візуально: відсутність грошей на розрахунковому та інших рахунках в банку, наявність прострочених кредитів банку, позик, заборгованості фінансовим органам, тривале порушення термінів виплати заробітної плати тощо.

Платоспроможність підприємства зумовлюється не тільки величиною його грошових надходжень та витрат, а і його ліквідністю.

Ліквідність — це здатність підприємства розраховуватися за своїми поточними зобов'язаннями шляхом перетворення активів на гроші [9].

Ліквідність підприємства характеризується співвідношенням величини його високоліквідних активів (грошові кошти та їх еквіваленти, ринкові цінні папери, дебіторська заборгованість) і короткострокової заборгованості [6].

Підприємство, поточний капітал якого складається переважно із грошових коштів, короткострокової дебіторської заборгованості, як правило, вважається більш ліквідним, ніж підприємство, поточні активи якого складаються переважно із запасів [9].

Для визначення ліквідності підприємства розраховують наступні коефіцієнти.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності дає змогу оцінити можливості господарства щодо миттєвого погашення своїх поточних зобов'язань. Його розраховують як відношення грошових коштів і поточних фінансових інвестицій до поточних зобов'язань.

Нормативним значенням коефіцієнта абсолютної ліквідності вважають рівень 0,2. Таке значення означає, що підприємство в даний момент здатне на 20 відсотків сплатити свої поточні зобов'язання. В такому випадку платоспроможність вважається нормальною. Але потрібно зазначити, що це досить умовна величина. Справа в тому, що значні залишки грошових коштів на рахунках у банку чи касі можуть свідчити про неефективну політику щодо їх використання, невдало складені чи відсутні плани грошових потоків. Підприємству важливо мати наявні грошові кошти на дату відповідних платежів, а не весь час. Тому, аналізуючи коефіцієнт абсолютної ліквідності, необхідно звернути увагу на структуру поточних зобов'язань. Якщо останні є економічно виправданими, то значення коефіцієнта абсолютної ліквідності, менше за нормативне, не є свідченням проблем у підприємства з погашенням своїх поточних зобов'язань. Коли ж величина цього показника буде більше нормативної, але при цьому в підприємства є значні обсяги економічно невиправданих поточних зобов'язань, це означатиме низьку абсолютну ліквідність підприємства та свідчить про недалекоглядну політику керівництва у сфері розрахунків [10].

Узагальнюючим показником ліквідності є коефіцієнт загального покриття, який визначається як відношення всіх оборотних активів до поточних зобов'язань.

Раніше вважалось, що коефіцієнт загального покриття не повинен бути менше двох. Сьогодні відносно надійним вважається його рівень у межах 1,3—1,7. Однак при цьому необхідно враховувати багато обставин. Так, значний вплив на можливість підприємства розрахуватися за своїми поточними зобов'язаннями виявляє структура та ліквідність матеріально-виробничих запасів, незавершеного виробництва. Тому при однаковому значенні коефіцієнта загального покриття реальна можливість різних підприємств може відрізнятися. Також необхідно враховувати тривалість обороту матеріально-виробничих запасів, дебіторської та кредиторської заборгованості. Якщо перші два показники значно перевищують третій, у підприємства можуть виникнути проблеми із своєчасною оплатою своїх поточних зобов'язань навіть при високому значенні коефіцієнта загального покриття [10].

Потрібно також зазначити, що дуже високе значення цього показника може свідчити про надлишкову кількість виробничих запасів, завантаженість готовою продукцією, зростання дебіторської заборгованості, що пов'язано з неефективністю виробничо-господарської діяльності та веде до зниження фінансової та економічної стійкості підприємства.

Отже, беручи до уваги досліджені наукові джерела, автором даної роботи для характеристики фінансово стану та його стійкості в якості критеріїв економічної стійкості пропонується розраховувати наступні коефіцієнти:

— коефіцієнт фінансової стабільності;

- коефіцієнт фінансового ризику;
- коефіцієнт фінансової автономії;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- коефіцієнт загального покриття.

ВИСНОВКИ

У даній науковій роботі було проаналізовано основні наукові погляди на методику визначення економічної стійкості та запропоновано власний підхід до вирішення цієї проблеми. Зокрема, автором даної роботи в якості наукової новизни пропонується перелік критеріїв економічної стійкості підприємства в розрізі її формуючих факторів. Критеріями виступають як загальноекономічні, так і фінансові показники, значення яких доцільно порівнювати з регламентованими та в динаміці. Визначення економічної стійкості саме на основі запропонованих критеріїв дасть змогу підприємствам отримувати повну картину свого фінансово-господарського стану, ефективності діяльності, що має велике практичне значення для успішності їх роботи, оскільки дає змогу оперативно реагувати на несприятливі зміни та визначати позитивні аспекти своєї діяльності.

Теоретичне значення даної роботи полягає в узагальненні та доповненні існуючих критеріїв оцінки економічної стійкості аграрних підприємств. На нашу думку, найбільш вдалим критерієм оцінки економічної стійкості аграрних підприємств будуть показники, які характеризують стан її основних формуючих факторів: фінансової стійкості та економічної ефективності виробничо-господарської діяльності.

Література:

1. Ареф'єва О.В., Городинська Д.М. Оцінка рівня економічної стійкості підприємств сфери послуг// Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 6. — С. 106—111.
 2. Добровольська О.В. Формування економічної стійкості аграрних підприємств// Агросвіт. — 2007. — № 16. — С. 21—26.
 3. Ковальчук М.І. Економічний аналіз діяльності підприємств АПК. — К.: КНЕУ. — 2005. — 390 с.
 4. Козаченко Г.В., Ворнкова А.Е., Медяник В.Ю. Малий бізнес: стійкість та компенсаторні можливості. — К.: Лібра. — 2003. — 328 с.
 5. Макаренко П.М., Чіп Л.О. Показники оцінки економічної стійкості аграрних підприємств// Агросвіт — 2008. — № 24. — С. 35—39.
 6. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств. — К.:КНЕУ, 2002. — 571 с.
 7. Туболец І.І. Зміст фінансової і економічної стійкості аграрних підприємств// Економіка АПК. — 2008. — № 19. — С. 18—21.
 8. Царенко О.М. Економічний аналіз діяльності підприємств АПК. — Суми: Університетська книга. — 2005. — 240 с.
 9. Шеремет О.О. Фінансовий аналіз. — К., 2005. — 196 с.
 10. Шиян Д.В., Строченко Н.І. Фінансовий аналіз. — К.: А.С.К., 2003. — 240 с.
- Стаття надійшла до редакції 08.04.2010 р.*